

ZÁLIŠ

I.

*A lesové budou
naše komory. —
Tráva zelená
naše peřina.*

Národní píseň.

Lesové si právě zdřímlí.

Od nich vanul rychlý větrík — letěl dál paloukem pod lesem, rozechvěl žloutnoucí oves. — Aj, už byl rychlý vítr na široké mezi.

Ale ten tam na mezi si ani nevšímá, že mu do rudé, krvavé tváře dýchá, že mu černý vlas do očí shání. Vedle ležely staré, spravované housle o třech strunách. Zahrál na ně vítr, a struny zavzdychaly.

Ale muž na mezi v trávě ležící nevšímal si toho, neposlouchal jich. Zdálo se mu, že sedí v krčmě u dveří, že hraje na housle a zpívá. Pije kořalku, dávají mu jí hodně, a on hraje a zpívá zas:

*„Kdo mlynářku miloval,
ten tu cestu ušlapal.“*

A zase smích a hřmot. Již ho obstupují, žertují s ním, berou mu šmytec, vytrhují housle a on se brání, kleje a písni nadává:

*„Ty zlorečený hrobaři,
ty ochlastaný kováři —“*

Chtěli mu nalítí piva do houslí, smějou se, zpívají po něm. On rudne, spaní, protírá si oči, ohlíží se. — Divoký sen. — Vytrhl se ulekaný ze

Modré, hvězdnaté nebe nad ním, temné lesy opodál a mlčící luka v mlha-
vém závoji.

A teď vedle něho něco vzdychlo.

Jako dvě hvězdy upřely se na něj jasné oči. Když se díval na hvězdy, ne-
cítil Záliš ničeho — teď — sebou trhl.

Klečelo vedle něho děvče asi třináctileté. Bylo chatrně jen oblečeno, světlé
vlasy v rulíky spletené nebyly šátkem pokryty.

Ruce sepjaté spočívaly na kolenou.

Chtěl vykřiknouti, ale hlas mu v hrdle uvázl.

„Co chceš, děvče?“ ptal se mírně.

„Nechte mne u vás na noc,“ a hlas její zněl tak pěkně, prosebně.

„Na noc — u mne!“ Musil se v duchu tomu usmát, ale byl tomu rád.

„Na noc — budši. — Ale odkud pak tak pozdě jdeš?“

„Utíkám, strýčku.“

A teď mu povídala, že nemá rodičů, že ani otce neznala. Byla za skotačku,
ale selka ji tuze trápila a všichni že ji soužili, a tak utekla. Zabloudila v lesích,
až přišla sem.

„Hm — tak tě vyhnali. — Tak mladá! — To zůstaň — zůstaň. A jakpak se
jmeneš?“

„Kristina.“

„Hm — znám to jméno — znám — ale bude ti zima. Ti zlořečenci ne-
svědomití!“

A zas už zlostí červenal.

„Ale tu lehni — mám tu šátek pro krajíčky, dnes je prázdný — ó ta rota,
ještě si bláznů nadělají! No počkejte — a ten hrobař — ten tralda. Tak, obal si
hlavu a lehni, a počkej, tu máš krajíček chleba. Jez, děvče, jez, je to zlé chodit
žebrotou. Ty se třeseš zimou. Tot počkej, nic se neboj!“

A vstal pracně, natrhal metlice, nalámal jalovčí, co tu nedaleko na mezi rostlo,
a suchého trní.

Zakřesal, rozfoukal oheň, a brzo vznášel se hustý, bělošedý dým k večer-
nímu nebi. Zář ohně osvítila tváře blíže sedících. Kristinka pohleděla svýma
velkýma očima na Záliše.

Hnědá jeho rozdrápaná tvář byla v záři ohně rudou. Hnědé oči jiskřily jako žhavé uhlí. Šaty měl roztrhané a záplatované.

A on zase díval se na Kristinku, která k ohni přisedla. Skrčila nohy pod svou modračku, světlé vlasy ovinula si Zálišovým šátkem.

„Tak, tak, děvče, najež se a pak si lehni. Nic se neboj!“

„Ó, já se nebojím. Ale, strýčku, máte ssedlou krev u čela. To jste upadl?“

„Eh, to ti zlořečenci tak trápí člověka, až se musí do krve bránit. Ale však já jím — to ten hrobař, ten rozpeska. Jedla bys, chudáku, už nemám.“

„Zaplat pánbůh, strýčku — ale vy —“

„Jen lehni a spi —“

Záliš vzal housle. Jindy v hospodách a u dveří jinou nehrával, než:

„Vítám vás, vítám vás,
sedněte si mezi nás!“

A na tu notu dělal si veršíky.

Ale tenkráte —

Povídali si, že býval dobrým houslistou. A měli snad pravdu. Na ty tři struny hrál tiše a lahodně. Večerní větrík roznášel ty tklivé zvuky po polích k lesům.

Děvče naslouchalo, slaběji a slaběji zněly ty smutné zvuky — až dozněly. Víčka s dlouhou řasou zakryla modré oko, bylo slyšet poklidný dech.

Kristinka spala.

Zemdlenost, ukolébavka ji uspaly.

A Záliš hrál a hrál. To dávno se mu už nestalo. Už ani nevěděl, že umí také jinak hráti.

Zvuky houslí utichly. Hudec zahleděl se na spící děvče.

Posledně zplápolal oheň a osvítil její tvář. Byla tak hezká a poklidná. Dlouho na ni Záliš hleděl.

Pak přejel rukou tvář, máchl šmytcem do povětrí.

Svlekl kabát a pokryl jím Kristinku.

Ulehla naznak a díval se k hvězdnatému nebi. Nad lesem vycházel plný měsíc. Díval se naň, až mu oči přešly.

Zhluboka oddychoval starý houslista „kořala“ a vedle spící Kristinka ve snu se usmívala.

Starý trn nebo bodlák, a pučící, rdící se planá růže.

A výše nad nimi vystupoval měsíc.

Pojď raděj se mnou.

Putovat budem

přes hory, doły.

Národní písň.

Vylétl skřivánek z oroseného hnízda, zapíval, zavýskal vysoko v jasném vzdachu. Přiletěl ranní větrík a šeptal, že tam za Borem vychází nový den. Zardělo se čelo starému, tvrdému Boru. Tolik krásy mu dalo slunce. Zvonky v údolích již dozněly. Šli lidé na pole, šli po mezi. A zastavili se na chvílku u těch divných noclehářů. Divili se, byli by jindy Záliše probudili, ale dnes šli tiše dál. On se pak probudil. Jindy mu bylo divně, byl mrzutý a zlostný, ale dnes se podíval na to děvče a všecko to zmizelo. Když oči otevřel, hned vzpomněl na předešlý večer a myslil, že se mu všecko jen zdálo. Ale Kristinka byla u něho. Díval se na ni, čekal, až se probudí. Co s ní? Kam měl jít ten ubohý sirotek? Probudila se. A on se jí tolik vyptával, jestli jí bylo zima a jak spala.

Jako by to děvče ani ze vsi nebylo.

Pověděla mu všecko, švitořila jako vlaštovička.

To bylo nějakých řečí a smíchu potom, když najednou se Záliš s děvčetem ve vsi objevil. Smáli se mu dost a dost, a on zase rudl a zlobil se.

„Však já si ji lépe vychovám, než vy svou chasu, vy —“

Kristinka nechtěla od něho odejít. Chodila s ním po vsi i do hospody a zpívala písničky, jaké uměla, a Záliš zahrál na housle.

To děvče měli všichni rádi.

Nikoho se nebála, nebočila se, jak děti dělávají, když jinam přijdou, odpovídala na všechno hbitě a rozumně.

„Každý prst jí hovoří,“ říkali, a hojnější dary ukládala do šátku, který Záliš nikdy tak plný nemíval.

Nocovali po chalupách, ve statcích, někdy také v širém poli, zvláště když se Záliš opil. Zlobívali jej, a tu se pustil do té „mršiny“, a pak ho měla Kristinka co držeti.

Někdy ani slova a prosby nic nespomohly, ale teprve když viděl, že si zástěrkou tvář zakrývá, že pláče, teprve se sebral. Tu pak vyspával na mezi, a Kristinka zatím natrhala si planých růží, zvonečků a jiných květin a pletla si z nich věneček. A když už růže odkvetly, dělala si z ovoce jejich, rudých šípků, z nich věneček. Ovinula jimi hrdlo a ruce, přičísla vlasy jako svátečně a zhlížela se ve studánce anebo potoku.

„Ty parádnice!“ říkával Záliš. „Umíš to!“ A usmíval se.

Ona jej prosívala, aby tak mnoho nepil, že se ho bojí, když jest opilý.

„Eh, já nechci, ale ty tomu nerozumíš. Sedí na člověku jako sršně, a to aby byl z kamene — však už — pojď, pojď!“

Šli lesem, dolem, ode vsi ke vsi. Daleko se však nepouštěli. Měli už své známé vesnice, tam byli jako doma. Jinde by byli v cizině. Znali les, každou mez a kde dávali noclehý.

Nevím, jak se to stalo, ale to děvče přilnulo k starému houslistovi, k „strýčkovi“, jak mu říkala.

„Má to už v krvi, to potulování,“ říkali lidé.

„Toť, táta byl pašerák a máma chodila s harfou.“

A Záliš, ten na Kristinu „přivykl“, že by snad bez ní ani nemohl být. Všichni ho zlobili, odstrkovali a vyháněli, a to děvče bylo tak hodné, tak dobré. Co na očích mu viděla, udělala. Už sám o sobě myslil, že za nic nestojí, že už jest pro pošklebek, teď si počal jaksi sám sebe vážit, ani se už tak neopíjel.

Snesl mnoho, když jej v hospodě zlobili. Rozhněval se však nadmíru, tváře mu zrudly a hnědé jeho oči leskly se jako uhly žhavé, ukřivdil-li kdo Kristince.

Utrhl sobě od úst, aby jen jí mohl něco koupiti, nějakou pentličku nebo perník o jarmarce v městečku.

Když byl ještě sám, neměl žádného obydlí. Nocoval v širém poli, nebo někde na statku ve chlívě anebo na půdě. Teď ale chtěl někam do podruží.

Rodná jeho ves na holém vrchu byla malá a chudičká. Všude jen měli světnici malou a nízkou. V každé stav nebo dva, dětí jako máku, jak by tam mohl ostávati ještě podruh?

Jediné Zálišův bratr a podstránský sedlák mohli jej vzít do podruží. Jinde ho nechtěli, málo místa, a pak — prosím vás — Záliš! Bratrovi neříkal. S tím již mnoho let Záliš nemluvil — vzpomněl si někdy na něj, ale zlým slovem, nadávkou. Nenáviděl ho.

„A co vy potřebujete do podruží,“ povídal podstránský sedlák Zálišovi, když tento jej žádal o byt.

„Vy už nějak přenocujete, a to děvče může být u mne za skotačku. Beztoho takhle nebude z ní nic kalého. Bude se s vámi landat, pak neodvykne a bude z ní cúra.“

Záliš červenal.

„Bude možná poctivější, než mnohá ze statku; však vy víte, vaše sestra by o tom mohla povídat, vy nafouklý!“

Sedlák se rozehnal, aby mu jednu vytal.

Zálišovi jiskřily oči, postavil se směle a šmytcem mávaje volal:

„Zkuste to, vy!“ a již spustil stavidlo hněvu svého, a proud nadávek jadr-ných sypal se na sedláka.

Kristinka prosila „strýčka“, aby odešel, ale on v hněvu svém neslyšel pro-sebný její hlas.

Pacholci vyhodili konečně šumaře ven — Kristinka plakala.

Chvíli ještě stál Záliš nad statkem, černě hledě na ves, a zaklení i nadávka častěji se ozvala.

„Nebudu se jich prosit, však já vám ukážu. Pojd, Kristinko, pojď!“

A šli cestou nahoru na draha, až u staré cihelny se zastavili.

III.

*Vystavím si skrovnou chaloupku.
Hanka.*

Pod šedými oblaky přiletěli čápi. Usedli na stromy lesní, pospali, odpočinuli a za časného rána letěli dále na jih. Sluníčko už málo se ukázalo. Vzduch byl ostrý a vlhký. Mlha rozkládala se hustěji po údolích. Zežloutla tráva na lukách a teskněji šumělo listí tří bříz, co se klonily nad břehem vysokým a skopaným. Tesknily, že jaro zmizelo a léto, že studená nastává zima.

Šeptaly „sbohem“ té nové chaloupce, co se o břeh opírala.

Kde se vzala, tu se vzala, skoro jako v pohádkách. Takřka ani neviděli lidé ve vsi stavitele — jako by přes noc ze země vyrostla.

Ale byla chudičká, tuze sprostoučká.

Měla jen tři stěny z nepálených cihel, čtvrtou stěnou byl kolmý, skopaný břeh. Někdy tu byla cihelna.

Záliš zkopal něco hlíny, nadělal cihel a za dva dny měl chalupu. Zarazil trámy do břehu a opřel je o zed, pokryl je starými krajinami, co tu ležely, a střecha byla hotova.

Udělal ve zdi díru — to bylo okno, ve střeše díru, to byl komín. V koutě vystavěl ohniště, a les byl blízký.

To se něco lidé ve vsi divili, když slyšeli, že si Záliš na drahách chalupu

vystavěl. A jak slavil její vystavění! Měl radost, že tak na ty pyšné sedláky vyzrál, že je teď sám pámem. Pak se musil také občerstviti po namáhání — koupil si kořalky a pil, až se rozveselil.

Nebe bylo plno hvězd — nad novou, skulinatou střechou šuměly teskné břízy — ale uvnitř chalupy bylo veselo. Uprostřed na špalku seděl Záliš hráje na housle. Pokyvoval hlavou a zadupal často nohou. Na ohništi planul jasný oheň, který Kristinka roštím živila.

Malá prostora byla rudě ozářena, hustý, bělošedý dým valil se dírou k večernímu nebi. — Záliš hrál, až mu hnědá tvář zbrunatněla. Černé, lesklé vlasy poletovaly mu kolem čela.

„Vítám vás, vítám vás,
sedněte si mezi nás!“

zpíval, když viděl, že lidé se u chalupy zastavují, zvědavě nezakrytými dveřmi dovnitř hledíce.

Smáli se a divili se také. Jen Podstránský zahučel a bratr Zálišův zaklel, když se v hospodě o tom povídalo.

Chasa vesnická nejvíce se k chalupě přiblížila, hledíc dveřmi i dírou, jež měla být oknem, do malé, ozářené prostory.

U okénka mihla se mladičká tvář, kolem níž se vinuly světlé vlasy. Úsměv hrál jí na pěkných ústech.

„Tak pojďte dál a ohřejte se u nás,“ zvala Kristinka u okna drobotinu vesnickou.

„A co nám ustrojíš?“

„Borové šišky!“ smál se klučina, a frr — již letěla šiška z baráku a uhodila vtipálka do nosu.

„Počkej, však já ti odplatím,“ a již zdvihal šišku a mířil do okna.

Napřaženou ruku zadržel mu Vašek Zálišův.

Hoch se nechtěl dát, a rvačka byla hotova.

„Nech ho, Václave, prosím tě!“ volala z baráčku Kristinka.

Ale Václav tím prudčeji sebral protivníka, až ho na zem povalil. Koukl se ihned k okénku a uzřel tam smějící se dívčí tvář.

Protivník se sebral a pohrozil Kristině, že jí ještě odplatí.

„Neboj se nic, Kristo, jestli ti něco udělá, jen mně to řekni, však se podívá!“

A Kristina se na něj usměvavě podívala svýma velkýma očima.
Rozešli se zvědaví, rozešla se i chasa.

Kristina hleděla okénkem ven — tam viděla úvozovou cestou ještě Václava, ubírajícího se ku statku — ještě jednou se zastavil a hleděl k baráku Zálišovu. Viděl rudé okénko a slyšel ještě zmatené zvuky Zálišových houslí. Konečně zmizel ve stínu stromů, klonících se po obou stranách nad úvozovou cestou.

Kristinka seděla ještě u okna. Viděla modré, hvězdnaté nebe, a když strýc na chvíli umkl, dorážel k ní tichý povzdech bříz.

Záliš obrátil se k ní a hleděl dlouho na zamýšlené děvče, pak nevědomky přejel struny, tiše a jemně hrál a hrál jako tenkráte na mezi, když Kristinku po prvé viděl. A děvče teď klonilo hlavu, oči se mu zavíraly.

,,Kdo tu cestu ušlapal,
ten mlynářku miloval.“

Naklonil hlavu, housle mu klesly na klín. Tak na chvíli se zamyslil. A když se pak probudil, viděl, že Kristinka spí. Zář dohořívajícího ohně osvětlovala její tvář. —

Záliš tiše vstav odnesl ji na lůžko mechové v koutku blízko ohniště. Zadělal dvěře prkny a pověsil přes „okno“ záslonu — starou loktušku.

Setmělo se v chalupě. Ulehl. Slyšel pokojný dech děvčete a šumot bříz. Byl spokojen — bylo mu volno.

Listí bříz opadalo — větve jejich holé smutně se klonily k zemi již stydnoucí.

Tráva zežloutla a zrána bělalo se chladné jiní po lučinách. S šedého nebe poletoval pak sníh.

Často a dlouho teď valil se dým z baráku Zálišova.

Byla zima.

Šumař dodělával svou stavbu. Omazával a cpal mechem všechny skuliny, udělal okenici na díru, aby déšť a sníh nemohly do světnice. Sbil také dvěře, které slamou potáhl.

Za večera, když už mlhy husté a bílé táhly se po údolích, bylo ho viděti od lesa přicházejícího. Nesl nějakou souš anebo vývrať, anebo velikou otep roští, až se pod ní ohýbal. Za ním klusal Kristinka nesouc šišky nebo mech.

„Až jen přituhne, uvidíte, jak bude utíkat z ,chalupy‘,“ povídali si lidé.

A přituhlo, bylo zima jen fičelo, napadlo sněhu, že až hluboká cesta byla zaváta, a Záliš přece vytrval. Sám byl otužilý a zimě zvyklý. Když pak bylo zima, až se člověku dech tajil, obalil Kristinku vším, co měl, a rozdělal velký oheň.

Často vyšli do vsí, a když se vrátili, přinesli s sebou „živobytí“, chléb a brambory.

Když pro veliké závěje nemohli ven, sedali u ohně na ohniště hořícího. Tu vypravoval Záliš Kristince pohádky a všelijaké události z okolí.

Jednou se vytasil se slabikářem. Kristince bylo třináct let pryč a ještě neznala písmeny. Sedlák, u něhož byla za skotačku, o ni se nestaral. Vyrostla v lesích a na poli. Záliš se divil, jak to děvče chápalo.

Ani se nenadál, už uměla číst. Kristince to šlo jako samo, a pak viděla, že má „strýc“ radost.

Přilnula k němu velice. Byla by mu všecko udělala, a on by se s ní rozloučiti nemohl.

Přihnul-li si, stalo se to jen tehdy, když Kristinka nebyla s ním.

Pak obyčejně přicoural se tiše domů a bez řečí si lehl.

IV.

*Oj, štědrý večere,
ty tajemný svátku! —*
Erben.

Před večerem Záliš odešel z chalupy.

Kristinka zůstala sama doma u ohniště strojíc chudou večeři. Po celý den byl s šedých mraků padal sníh, pak se ale vyjasnilo. Zimy přibylo, sníh chrupal pod nohama krácejících. Okolo baráku Zálišova bylo ticho. Jen vrána se opozdívší smutně krákajíc letěla kolem. Vrabci a strnadi odstěhovali se do vsí ku stodolám.

Rudě plál oheň na ohniště a sykot jeho rušil ticho malé světničky.

Kristinka přikládala. — Vzpomínala, že dnes jest Štědrý večer. — Zažila dosud všechny na statku. — Měli k večeři několik jídel a po večeři rozdávala selka jablka, hrušky sušené a slívy. Rozkrajovali jablka a zpytovali z černých nebo bílých jader, jak kdo dlouho živ bude. Dívali se na stín a stěnu, z dvojitého četli smrt. Tenkrát měla se zle, ale na Štědrý večer se přece těšila. — Sla pak o půlnoci na jítrní, a na kóru zpívali písni pastýřské a na velkém oltáři byl dřevěný betlem.

O všem tom se jí potom zdálo. — Viděla v chlévě Ježíška, Pannu Marii a svatého Josefa, a všichni ti pastýřové ze dřeva obživli a klaněli se Jezulátku. Dnes bude po prvé jinde slaviti Štědrý večer. — A jak? Starý odešel. — Kdy přijde a zdali co přinese? Věděla, že by jí na světě všecko snesl. Usedla k ohni. Pak svým pěkným altovým hláskem spustila:

,,Pochválen Pán Ježiš Kristus,
bratře Ondřeji.

Až na věky věkův amen,
bratře Matěji.

Já do Betléma spěchám —“

Někdo zaklepal na okenici. — Kristina umlkla a naslouchala.
„Kristinko!“ volal někdo venku.

Přehodila přes hlavu loktušku, z níž mile vyhlížel její obličej.

Pootevřevši dvěře vyklouzla ven. Nad horami na západě skvěl se zlatý a růžový pruh, a nad ním zářila večernice. Ohlížela se kol. Za rohem u chaloupky stál as patnáctiletý výrostek ve vysokých botách. Na hlavě měl beranici, pod níž tu a tam bylo viděti tmavé, kučeravé vlasy.

„Dobrý večer, Kristinko!“

Děvče se na něj usmálo a její velké modré oči se zaleskly.

„Tys to klepal, Václave?“

„Viděl jsem, že strýc odešel. — Dnes je Štědrý večer — vzpomněl jsem si na tebe, že nebudete mít — tuhle — vezmi si, Kristinko — jsou to míšenská a panenská,“ a podával jí uzlík jablek, který byl dosud za zády schovával.

Kristinka se na něj udiveně podívala.

„Tys na mne vzpomněl? — Zaplat pánbůh,“ a vzala uzlík.

Václav uzřel ode vsi kráčejícího Záliše.

„Musím jít. — Naši budou již čekat. — Dej ti pánbůh dobrou noc, Kristinko!“

„Dobrou noc, Václave!“

Odešel.

Kristinka za ním pohlížela, až zmizel v cestě úvozové.

Radovala se, že si na ni také někdo vzpomněl.

Radovala se, že si na ni také někdo vzpomněl. Vzpomněla si, že strýce překvapí. Proto Odběhla jako srnka do baráku. Vzpomněla si, že strýce překvapí. Proto tak pospíchala.

Šero již se rozložilo po krajině. Na nebi zazářilo na sto hvězd.

Záliš vešel. Byl jaksi zamýšlený. Tázavě se na něj Kristina podívala. Když se jí podíval do těch jasných očí, do té klidné, tichou radostí zářící tváře, zapomněl na svůj trud. Přejel rukou čelo a usedl k ohniště.

„Tak, Kristinko, dej večeři, dnes jest Štědrý večer. Pak budeme hrát a zpívat a —“ usmál se a sáhl na kapsu svého kabátu.

Pojedli jáhlovou polévku s houbami a brambory na loupačku.

Dosti slavná u nich večeře.

Ted vyskočila Krista od špalku, jenž za stůl sloužil, a dívala se čtveračivě na strýce. Otočila se na patě a spěchala do koutka, kdež vytáhla uzlík s jablky a suchými hruškami.

Mezitím byl ale Záliš vyprázdnil své kapsy u kabátu. Položil krásná jablka a ořechy na špalek.

Oba usmívajíce se na sebe hleděli.

Záliš viděl tolik jablek a hrušek.

„Kdes je pořídila, ty vyžle, ty?“

„Dostala jsem je. Přinesl mi je Václav Zálišův.“

„Kdo?“

„Václav Zálišův, ted před chvílkou.“

Úsměv zmizel se šumařovy tváře, oči jeho zajiskřily, hnědá tvář zbrunatněla. — Vstal rychle.

„Od toho? Ať vícekrát to neslyším. Ukaž!“ Vytrhl Kristině uzlík z ruky, a otevřev zprudka okenici vyhodil Václavův dar daleko do sněhu.

Krista vyvalila oči. Lekla se neobyčejně. Ted se jí její modráčky zakalily, dala se do pláče.

Záliš se vzpamatoval.

„Mlč, holečku, mlč, já jsem ti nechtěl ublížit. Ty nevíš, nemrač, doučátko —“ a hladil její světlé vlásky.

Když ještě plakala, přivinul ji k sobě mluvě k ní slovy lichotnými.

„Ty nejsi vinna, vím to, nevíš ani, ale ukřividil mně zle, tuze zle, můj bratr, co si vzal Václava za vlastního. Vidíš, dnes právě, dnes tomu pět roků, co mne on, vlastní bratr, ze stavení vyhnal. Přišel jsem z vojny; bylo tma, chumelilo se, všichni slavili Štědrý večer — a já stál před chaloupou, kde jsem se narodil, vyhodili mne, ten — oh, do smrti mu to nezapomenu, nic nechci od něho, srdce nemá.“

Zatahal pěst a tvář jeho se zachmuřila, oko jiskřilo.
A Kristinka již neplakala.

To čiperné děvče hledělo útrpně na strýce Záliše. Nevěděla vše, nerozunedivila se teď svému strýci. Tak zacházeli s vlastním bratrem!

Nepromluvila ani slovíčka, ale sklonila hlavu svou na rozbouřená prsa prudkého houslisty.

„Mlč, holečku, zapomeneme na to dnes, ač bych měl právě dnes vzpomínat, ale nekazme si chvilku.“

Jindy by se byla Kristinka na všechno vyptávala, ale dnes byla celá zaražena. Když si vzpomněla na Václava, bylo jí toho tuze líto. Chudák, sněhem se probrodil, aby jí potěšení způsobil, a do sněhu byl zahozen jeho dar!

Sedla si na své lůžko.

Záliš přiložil, a novou silou vyšlehl plamen praskaje.

„Dnes Štědrý večer a jitřní,“ rozpomínal si zase Záliš. „Jak jsem se vždycky těšíval!“ A vypravoval, jak to za jeho časů chodilo. Líčil noc před Štědrým dnem nazvanou „dlouhou“, za které se hoši s děvčaty scházejí ku přástvě, vypravoval o žertech a veselých kouscích, co tehdy vyváděli, jak krásná za jeho mládí byla jitřní. Hrál také na kůru na housle, zpívali betlemské. Tenkráte ještě zpívala Kristinka ze mlýna.

Záliš se zamlčel a vzav pak housle, hrál písně vánoční.

Hrál a hrál, vzpomněl i na sólo, co měl na kůře, když ještě mlád byl, a nevšiml si ani, že Kristinka usnula.

Zdálo se jí, že vidí betlem s hlavního oltáře, pastýře a ovečky, město a nad ním anděly. A ona klečela s Václavem u jeslí a podávala s ním Jezulátku krásná panenská jablka.

Jemněji a temněji zněly Zálišovy housle, až umlkly.

Hvězdnatou, tichou nocí zazněl ze vsi velebný zvonů hlas zvoucí na jitřní.

Co budí vzpomínek!

Kristinka ráno, sotvaže se probudila, vzpomněla si na večer, na Václava a jeho zamítnutý dar. Když se ale podívala do láskyplné, usmívající se tváře Zálišovy, zapomněla.

Vánoce uběhly i Nový rok. Tu byly nejkrutější dny chaloupky hrdého šumaře.

Zdě neodolaly mrazivému dechu zimy — plamen na ohništi ani nevyhasl.

Brodil se často za dne Záliš do lesů, aby nutného přinesl dříví. Přišel vždy takřka zmrzlý, ohýbaje se pod velikou otepí. Kristinka chtěla s ním, on toho však nedopustil. A když pak nejhůře bylo, putovali zavátými cestami do vsi, kde v teplých krčmách se ohráli. Na takových cestách nadmíru se Záliš o Kristu staral. Pověsil na ni kde co měl, zaobalil ji do velké plachetky a ovázal obuv hadry. A když na její tváři tu a tam modravá žilka se ukázala, tu se jí starostlivě ptal, zebe-li ji.

Jednou odešel Záliš sám do sousední vsi.

Byl tuhý mráz, cesty zaváty. Chtěl Kristinku ušetřiti. Povídal, že před večerem bude zase doma.

Kristinka si odběhla do nejbližší chalupy „na přástku“, jak smějíc se jím povídala. Viděli ji rádi jako všude. Napovídala jím toho dost a dost, až se dívili, kde se to v ní bere — chovala chalupníkovy děti, soukala a zase předla za babičku, když tato si na peci zdřímla. Dali Kristě najít a zvali ji, aby jen časťi přišla, když odpoledne odcházela.

Doma v chalupě zatopila čekajíc na strýce. Hustá mlha sklonila se na údolí, soumrak nastával. Záliš nepřicházel. Tmělo se, Kristinka vyhlížela ustrašeně ven k cestě, kudy přijíti měl. A on nešel. Vzpomněla si, jestliže se zase nezapomněl a si nepřihnul — lekala se. Půjde mu naproti. Zaobalila se do své tmavé plachetky a šla. Dole ve vsi planula již světla, cesta byla opuštěna. Na holých stromech krčily se vrány — všude pusto a mrtvo.

Krista kráčela rychlým krokem, až jí tváře zčervenalý. Zase se zastavila pohlízejíc pátravě do šera — nikdo nepřicházel. Volala strýčka, naslouchala. Studený vítr od lesa fučící jako na posměch jí zahvízdal.

Chtěla se již navrátit, ale vzpomněla si na strýce, snad v poli opuštěného, a novým chvatem kráčela dál.

Tam — tam u toho keře zachumeleného u velikého mezníka se něco černá — zalekla se na chvíli, pak ale jako by tušila, že najde, co hledá, rozběhla se ku keři šípkovému.

Vzkřikla. Tam ležel Záliš ve sněhu polozahrabáný. Čepice mu spadla a studený vítr sháněl mu černé vlasy na jeho rudé čelo.

Kristina klekla u Záliše volajíc ho jménem. Budila ho, třásla jím — on se ani nehnul. Oddychoval jen hlasitě.

Polekané děvče vzpomnělo si, jak ten a ten ze vsi nebo z okolí usnuv ve sněhu zmrzl.

„Usnul a neprobudil se více,“ říkali.

Ohlížela se kolem. Jako umrlčí příkrov bělala se pole a z mlhy vystupovaly temné, obrovité stíny lesů.

V daleké dálce kmitalo světélko.

Zaplakala. Znova budila Záliše a opět marně. — Strhla s hlavy plachetku a zaobalila jí hlavu a ruce spícího šumaře.

Zavál vítr. Struny na sněhu ležících houslí zastenaly. — Zpod malého šátečku vydraly se Kristině světlé prameny vlásků. Vlály jí kolem tváře. Dala se do ní zima.

Znova se rozhlížela kolem — nikoho nebylo viděti. Již chtěla do vsi běžet, tu zdálo se jí, že slyšela hlas zvonečku. Začal padati sníh, bylo mlhavo. Bylo zase ticho, klamala se, a teď zas a zase — to zvoneček, někdo jede na saních. — Zvuk se blížil. Od lesa s kopce uháněl kůň zapřažený v saních. Krista vyskočila, oči se jí zaleskly, zapomněla na zimu. Již tu pozdní vozka. —

„Václave!“ vzkřikla radostně, a rázem zarazil mladík, pod břehem cestou úvozovou jedoucí, koně.

„Kristo! Co tu proboha děláš?“ ptal se.

Ona ukázala na Záliše.

„Pojď, vezmi ho s sebou, sice zmrzne,“ prosila.

Václav vyskočil na břeh.

„Nemusí se o —“ nedořekl.

Viděl Kristu v lehýnkém šátečku a sukničce. „Ty dříve bys zmrzla než on, chudáčku!“

„Jen pomoz!“

A Václav vzal Záliše do náruče a odnesl ho na saně. Přítomnost Kristinky dodala mu síly.

Položil ho na záda na dvě otepě sena, příkryv ho hůní a šátkem jeho scho-vanky.

Pak sundal šál, který měl okolo krku ovinutý, a zahalil jím hlavu třesoucí se Kristinky.

Vzpírala se, když jí dával kožich.

Práskl do koně, již uháněli.

„To tě sám pánbůh poslal!“

A Václav usmívaje se nahnul se ku Kristince.

Viděl, jak upřela naň velké zářící oči plné vděčnosti.

„A nestane se strýci už nic?“

„Neboj se, je v teple, to teprve asi usnul. Ale tebe ani není vidět v tom kožichu!“ zasmál se.

A když jeli s kopce, ovinul kolem ní levou ruku, a ona ptala se:

„Není ti zima, Václave?“

Václav přitiskl levici na její tvář. Byla teplá ta ochranná ruka jeho.

Tak jeli dálé tmou. Uzřeli světla ve vsi. Už zastavil u baráku Zálišova, nad nímž šelestily holé větve bříz.

Václav odnesl Záliše na lože a pomohl rozdělati Kristince uhaslý oheň.

„Zaplát pánbůh!“ děkovala mu vroucně, když Zálišův schovanec odcházel.

Záliš probudiv se udiveně kolem sebe hleděl.

Divil se, jak se dostal domů. Pamatoval se, že ho ve vsi rozzlobili a on ve zlosti že se dal do pití a pak navečer odešel...

„Kdo mne sem přinesl?“

Kristinka chtěla použít té okolnosti, aby strýce Václavovi naklonila. Vypravovala mu, kdo ho zachránil.

Záliš se zakabonil.

„Zase on!“ zahučel.

Teprve ve vsi všeho se dověděl.

„Hodné děvče!“ šeptal cestou neustále.

V.

Loučení! Loučení!

Národní píseň.

Novým rouchem oděly se břízy nad chalupou Zálišovou.

Kristinka vyrostla a bylo z ní hezké děvče. Všimli si toho lidé a povídali:

„Ta by už mohla něco dělat, taková čána!“

Mnozí se proto horšili na ni i na Záliše. Odbývali je od svých dveří slovy nevlídnými.

Záliš rudl, zlobil se a klel. Častěji se ted' zamyslil sedě doma na prahu za večera. Krista seděla na střeše pod břízami. Dívala se na večerní nebe, zazpívala si veselé i smutné písně, zadívala se pak na nebe a pozorovala, jak se hvězdy čistí. Netušila, co asi strýc přemýšlí.

Vždycky se na tom rozhodl, že tak nemůže pořád býti, že musí Krista přece někam. Co by z ní tak bylo? Navykla by se na toulání a pak? A přece to odložil — „až po žněch!“ říkal.

Tu dodržel slovo sobě dané.

Došel k podstránskému sedlákovi a povídal mu, jestliže by chtěl vzít Kristu do služby.

Usmál se Podstránský jaksi vítězně, ale nakonec přijal milostivě děvče.

Záliš nevěděl ani, jak to měl Kristince pověděti. Všelijak to zatáčel, obaloval, často se zamlčel, až konečně vyjel s pravdou.

Děvče bylo jako vyjeveno — pak sklonilo hlavu.

Zálišovi se zdálo, že vidí slzy. Přisedl k ní, hladil a těšil ji, jak mohl.

Nebála se práce, byla i trampotám zvyklá, ale měla od strýce odejít. Druhého dne svázala si raneček a šla s pláčem. Záliš ji doprovázel.

Dal jí naučení a varoval ji, aby nic neměla u Zálišů, aby se jim vyhýbala.

Ten den jí pustili dobytek na zahradu u stavení, nebo byl již podzim. Stála u plotu pod starým bezem a dívala se zamýšleně na zapadající slunce.

„Tak ty budeš teď tady?“ ptal se někdo opodál veselým hlasem.

Byl to Václav, jenž maje motyku na ramenou s pole se vracel.

Zaradovala se.

A dole v krčmě seděl Záliš a zpíval:

„*Kdo tu cestu ušlapal,
ten mlynářku miloval.*“

Skřipky jeho stenaly, šmytec jeho po nich divoce jezdil. Tvář mu zrudla a kolem čela poletoval jeho havraní vlas. — Smáli se sedláci — Záliš zas vyváděl.

VI.

S podstránským sedlákem sousedil Záliš, sedlák, šumařův bratr.

Za jejich statky rozkládaly se těsně vedle sebe zahrady posázené ovocnými stromy. Mezi nimi tálala se úzká cesta, nad níž rozkládaly u plotu stojící vrby a břízy své haluze.

Záliš byl vdovec a neměl dětí, Václava, syna daleké příbuzné, vzal za vlastního.

Byl podoben mladšímu bratru svému šumařovi, s nímž po několik let už nemluvil. Ve vsi ledacos se o něm povídalo a báli se ho. Byl skoro stále zamračen a neobyčejně prudký. „Chrastil“ pořád a málo si jen přál.

Jeho otec byl bohatý přezák. Mladšího bratra dal do škol k otcům benediktinům do Broumova — ale ten dlouho se tam neučil latině.

Obchod uvázl, cena příze klesla, a starý Záliš měl veliké zásoby. Přišel o peníze.

Antonín, mladší syn, musil ze studií domů. Musil se dříti na polích a v lese. A když dorostl, zamiloval si mlynářovu Kristinku. Byl prudké povahy a měl to děvče vášnivě rád. Vdali ji za bohatého nájemníka. Tondík řádil při muzikách, pil, až se z té „alterace“ dal na vojnu. A když přišel v zimě domů vyslouživ, žádal na bratru svém podíl po otci, jenž mezitím umřel.

Bratr však ukázal poslední vůli, v níž o Antonínovi ani zmínky nebylo. Voják lál bratrovi, až ten ho z rodné chýže vyhodil.

Od této doby nenáviděl šumař bratra svého, toho „hlouna, lakomce a zloděje“. Na vojně se pokazil, bratr mu dal poslední ránu. Záliš chopil se houslí, šumařil a pil. —

Byl nyní v chalupě sám. Stýskalo se mu z počátku mnoho po tom diblíku a čekal netrpělivě na večer, kdy Krista po práci na chvíli k němu odskočila. Vyptával se jí, jak se u Podstránských má, netrápí-li ji, a nakonec ji vždy varoval před Zálišovými.

Zahrál na housle a ona zase zpívala s ním jako jindy.

Když někdy dlouho nepřicházela, nemohl se jí ani dočkat.

Kdyby věděl, že stojíc u plotu mluví s Václavem přes cestu!

Nevím, jak to bylo, ale častěji ta mladá chasa se vídala, a takhle „pod večer po práci tu vždycky „na minutku“ na zahradu odběhli.

A přišel zase Štědrý večer.

Kristinka se těšila na něj jako dítě. Bylo jí pořád do zpěvu, nemohla se večera ani dočkat. Potkala se odpoledne na dvoře s Václavem, a ten jí povídal:

„Půjdeš na jitřní?“

„Nevím ještě.“

„Ale pojďme! Půjdeš?“

„Snad“ a usmávši se kývla vesele hlavou a už utíkala ta cákorka.

Po večeři odběhla na draha k tomu baráčku.

U planoucího ohně seděl Záliš s hlavou sklopenou. Na podlaze vedle něho ležely housle.

Usmál se vida Kristu, a tvář jeho se vyjasnila.

Vyložila se s tím, co mu přinesla. Kaši jahelnou, vdolky s povidly, v troubě pečenou babku a jablka i ořechy.

„Ty si necháte, vidte?“ usmála se čtveračivě.

A seděla s ním, a on vzav po večeři housle hrál vánoční.

„*Pochválen Pán Ježíš Kristus!*“

zpívala Krista jako loni, on ji doprovázel na housle. A pak hrál dál a dále, za létl v mladá svá léta, a z malé komůrky zaznívalo ven do hvězdné noci sólo, jež hrával před lety na kruchtě o jitřní. Tenkráte ještě zpívala Kristinka ze mlýna.

„A už jdeš? Myslil jsem, že dnes tady chvíli zůstaneš. Ani nevíš, jak se mně stýskalo,“ zamlčev se najednou sklopil hlavu.

Pocítila v nitru svém výčitku. Sedla opět, ale veselost byla ta tam. Naslouchala, nezvučí-li zvony.

I Záliš byl najednou málomluvný.

A když k půlnoci se blížilo, vstala Krista a lichotivým hlasem mluvila:

„Nezlobte se, strýčku, ráda bych šla letos na jitřní. Nebudete se zlobit?“

„Jdi, Kristinko, jdi,“ děl, ale nějak zamýšleně.

Přišla ku první chalupě, u které stál veliký jeřáb. Ze stínu jeho vystoupila tmavá postava v beranici.

„Huš — Kristo!“ zasmál se Václav. „Věděl jsem, že s u strýce.“

„A tys na mne čekal? To jsi hodný!“

Stoupali s vrchu dolů do sousední vsi, jež se pod kopcem rozkládala.

Vše bylo zaváto, lesy kolem pod tíží sněhu se ohýbaly. Cesta byla kluzká, takže se Krista častěji o Václava opřela. Tmavomodré nebe bylo pokryto miliony hvězd.

Ta mladá chasa se zastavila, aby si oddechla:

„Povím ti, Václave, co tuhle hospodyně povídala,“ promluvila postojíc okamžik Kristina. „Chodíš k nám prý za naší Kačenkou?“

„Ta šplochotka — tys tomu věřila, Kristinko?“

„Inu — kdo ví!“ usmála se čtveračivě a zářící oči její utkvěly na jeho tváři.

Vtom sklouznouc zachytila se Václava, jenž ji prudce objal.

„Tak ty tomu věříš!“ a držel ji pevně v objetí.

Zavadil o její teplou tvář, ucítil teplý dech a pod rukou tepalo mu srdcečko chvějící se jako lapený ptáček. A již se sehnul a políbil její červené rty.

V posvátném tichu svaté noci zazněl velebný zvonů hlas.
Jako omámena na chvíli spočívala Krista v objetí Václavově. Pak vyšvih-nuvší se, ve tváři jsouc zardělá, podívala se na Václava. Ihned však oči sklopila.

„Věříš teď,“ zašeptal Václav, „že k vám nechodím za vaši dcerou?“

„Věřím —“

Zvony zvučely — mlčky kráčel Václav s Kristinkou ku kostelu.

VII.

*Ani mně to lidé nepřejou,
že chodím za tebou,
ani mně to lidé nepřejou,
že tě mám rád.*

Národní píseň.

Minula zima. — Od Zálišů ze statku právě odešla Podstránská.

U stolu ve světnici seděl Záliš, sedlák, drže v ruce vyhaslou dýmku. Byl zamýšlen. Černé jeho vlasy prokvetaly už. Nadníru silné obočí klenulo se nad zapadlým malým okem sivé barvy; nos sedlákův byl veliký, ohnutý; vyvstalý spodní ret dodával celé tváři neobyčejné přísnosti, ba tvrdosti.

Napovídala mu toho selka bůhvíco, přišla ho jen varovat, aby si dal dobrý pozor na svého Václava. Teď ještě se dá vše zamezit, ale později by se ostudě nevyhnul.

Synek, jenž měl děditi statek, jejž chtěl dáti Záliš připsat na úřadě na své dítě, zahazoval se s děvečkou, dříve holkou toulavou, schovankou opilého šumaře.

Usmál se pohrdlivě starý Záliš, když Podstránská odešla. Nedal nic na ty tlachavé ženské, a pak se staré Podstránské několikrát jméno „Kačenka“ připletlo. —

To bylo něco zvláštního — sedlák Záliš sedával o muzice v koutku u stolu dlouho přes půlnoc, statně pije — čím více pil, tím byl málomluvnější, ale i popudlivější.

Dnes ale vstal před jedenáctou a šel. Sousedé nad tím kroutili hlavou, ale chasa bujná v kole toho si ani nevšimla.

Byl vlažný jarní večer. — Od hospody táhl se dlouhý sad, na jehož konci v hustém bezovém křoví stála socha svatého Jana Nepomuckého.

Záliš šel tiše ve stínu stromů struhou pod sadem. Na stupních sochy seděl Václav s Kristinkou.

Ruka její spočívala v ruce statného chasníka, jenž po chvílích k ní se kloně šeptal, jako kol vonný bez a stromoví nad nimi šepotalo.

Zašelestilo křoví hlasitěji, až milence probudilo.

Ohlédl se. Václavovi vstoupila krev do tváře, Kristě se zatajil na okamžik dech.

Nad nimi stála temná, ramenatá postava mohutného Záliše. Rty jeho byly pevně sevřeny, zpod hustého obočí zablesklo sivé oko.

„Václave,“ pravil temným, rozechvělým hlasem, „tak ty tak?“

Kristě se zdálo, že slyší daleký rachot hromu.

„Táhni,“ mluvil dále rozlobený sedlák. „Táhni, povídám, a neopovažuj se více s tou tulačkou co míti! A ty, douče, chraň se! Budu si s tebou vědět rady, jestli začneš, jako jsem si věděl s tím tvým strejčkem, s tím darebou!“

Sedlák pracně oddychoval.

„Nenadávejte mému strýci!“ vzkřikla Kristina z leknutí se vzpamatovavší.

„Ještě ho chcete tupit za to, že jste ho ošidil, z domu vyhnal!“

A Krista v hněvu se vzpřímila.

„Ho, ty — mlčiž!“

Záliš vykročil zprudka a pozdvihl pravici; tu mu zastoupil Václav cestu a chopiv se jeho ruky zvolal:

„Pamatujte se, tátó!“

Záliš sebou trhl; tvář jeho zrudla do temna, pak zavrávorav svalil se k zemi.

Téhož večera seděl Záliš na prahu svého baráčku.

Plný měsíc rozléval záři svou po údolí, ticho bylo v dole i na horách.

Do noci čekal Záliš na Kristu. Odpoledne po nešporách odskočila k němu na chvíliku, a tu mu slíbila, že navečer zase přijde. A nepřišla.

Dnes zvláště na ni vzpomínal a po ní toužil, ani sám sobě nerozuměl.

Ted, co ji tak často nevidal, co s ní často nemluvil, byla mu vzácnější. To bylo snad tím. A když s ní hovořil, zdržoval ji, a když odešla, jen na ni myslil.

Tichou nocí zaznívaly ze vsi ztlumené zvuky hudby.

Záliš myslil dnes, že jest chasníkem. Bylo mu zrovna tak, jako před lety,

když sedával na stráni pod osikami a hleděl ku mlýnu; srdce se mu chvělo jako tehdy, „když tu cestu šlapával“.

Proč nepřišla?

Jest u muziky, má tam snad milovníka. Záliš se toho zalekl.

Vstal a přivřev dvířka šel „zady“ k hospodě, odkudž hudba zaznávala.

Přišel polní stezičkou až k soše sv. Jana Nepomuckého. Zastavil se tu na tom pěkném místechku. Bez milou dýchal vůni, stromy šeptaly, zrovna jako tenkráte, když tu o muzice mlynářovu Kristinku čekával. Hudba přestala — po chvíli zdálo se mu, že slyší zmatený hluk, naslouchal, vše utichlo.

Chtěl k hospodě, tu spatřil na konci sadu ženskou k němu kráčející. Jeho temný, bystrý zrak ji poznal. Poznavši Záliše spěchala k němu Kristinka a padnouc mu do náruče plakala.

Záliš ji konejšil, vyzvídal příčinu jejího zármutku.

„Tupili matku, vás, mne — a vyhnali mne!“

„Kdo?“ a Zálišovy oči se zajiskřily.

„Podstránská a Kačena!“

Záliš se chtěl na ně rozběhnouti, ale Kristinka ho prosila, aby šel s ní domů.

V komůrkce Zálišově bylo dnes smutno. Otevřeným otvorem vnikal bledý paprsek měsíce, kresle na hliněné udupané půdě světlý obraz.

Krista vypravovala strýci, že se sešla s Václavem v sadě — to s ostýcháním řekla — a tam že je překvapil sedlák, který nesmírně se rozzlobiv najednou upadl k zemi. Strhl se hluk, a tu stará Podstránská i s dcerou vyřítila se na ni jako saň, že prý ona všeho jest původa, že svádí hochy atd.

Záliš s hlavou sklopenou jsa zamračen naslouchal. Trhl sebou slyše, že Krista s Václavem Zálišovým stála na sadě.

Druhého dne tak k polednímu zvučel vsí a padolinou smutný hlas umíráčku.

Všichni se zastavili, tázavě na sebe pohlédli, pak kývli hlavou jako na znamení, že porozuměli.

„To bude jemu. — Dej mu pánbůh lehké opočinutí!“

„Ano, ano, jemu. Už jednou se z toho vykřísal, ale teď ho to chytlo opravdy. Ti Zálišové jsou všichni tak prudké letory. Už to mají v krvi.“

„Ba že, a pak nevěříte, pil předtím jako nikdá.“

„Však, však — to tím —“

„Hm, on umřel a jinému posloužil.“

„A tak — Václav jako —“

„Ale jděte, nedal si ho dosud připsat a teď už nemohl hnout ani jazykem.
Ted všecko shrábne Tondík, muzikant.“

„I pro pána — —“ a kmotře oči vyvalivší došlo udivením slovo.

Skutečně to odzvonili Zálišovi sedlákovi. Na sadě ranila ho mrtvice, a silný, ramenatý sedlák byl zničen. Ztratil řeč.

Zkroušeně klečel Václav u lože svého dobrodince. Přivoláný z městečka lékař přišel již pozdě.

Záliš upíral stále oči na Václava, jako by mu chtěl něco říci, všichni to asi tušili. Tvář jeho strašlivý jevila duševní boj.

Poslali pro Antonína, aby se bratří smířili. Ten ve svém baráku nebyl. A než ho našli, byl starší bratr mrtev.

Ani nebyl v průvodu pohřebním. Přišel teprve na hřbitov, když už mrtvolu do hrobu spouštěli.

Navečer po pohřbu vstoupil do světnice na statku. Po prvé po mnoha letech. Soumrak se rozkládal už po světnici, venku ještě plál skrze stromy jasný pruh po zapadlému slunci.

Na něj hleděl zamýšleně Václav. Trhl sebou, když před sebou strýce muzikanta dosud v chudý, záplatovaný šat oděného viděl.

„Statek je ode dneška můj!“ pravil po úsečném pozdravení Antonín. „Oznamuju ti, že se budeme zejtra sem stěhovat,“ a divně se přitom usmál. Nevím, jestliže sobě pro to stěhování, nebo že se bude stěhovati.

„To můžete, nemohu vám překážet,“ pravil temně, ale pevně Václav.

„Máš něco na statku?“ ptal se po chvíli Záliš.

„Nic —“

Pak nastalo chvíli mlčení, jež muzikant odchodem svým přerušil.

VIII.

*Nebudeš má,
není možná.*

Národní píseň.

Břízy nad Zálišovým barákem šelestily v ranním větru. Obloha rděla se nad kladským Borem — bylo před slunce východem.

Na chudém loži dosud dřímala Kristinka. Na pěkné, pravidelné tváři její dlel stín starosti. Zlaté, polovypuštěné vlasy padaly jí přes rameno na mladistvá čadra.

Okenice na otvoru chatrče byla odšoupnuta, do světničky nahlíželo ranní zoře. Nad spící dívku stál Záliš v ošumělém svém oděvu, na knoflíku záplatoného kabátu visely staré jeho housle. Čepici držel v rukou, jako by se modlil. Tvář jeho jevila pohnutí.

Pak pohlabil ji po čele.

„Kristo, Kristinko, probud' se!“ šeptal.

Vyskočila jako laň, za okamžik byla úplně přistrojena.

„Stěhujeme se!“ pravil s úsměvem Záliš.

Krista nezazářila radostí.

A když překračovala prah, ještě jednou se ohlédla po té chudé komoře a dala se do pláče.

Záliš ani nezatruchlil. Tvář jeho se jen usmívala.

Bylo čumění a divení se, když šel s Kristou přes ves do statku.

„Největší dareba má největší štěstí!“

„Jak nabyl, tak pozbyl!“

„Však on to brzy rozvede, co nebožtík nachrastil!“

„Ta teď bude vyvádět, ta tulačka,“ mínila závistivá děvčata. „Václav už může toho milování nechat. Nic nemá, to ona si jinčího vyhlídne!“

„No, no, však tam ještě neumřeli,“ dodala stará Hrnčířka.

A nebylo nikoho, kdo by řekl: „Dej vám pánbůh štěstí!“

Záliš tedy stal se sedlákem.

Když Krista klenutou branou z červeného kamene, nad níž dvě lípy šuměly, kráčela, pilně se po dvoře rozhlížela.

Václava nikde nebylo. Ve světnici uvítala je stará děvečka.

„Kde je Václav?“ ptal se konečně Záliš.

„Přede dnem asi odešel. Z almary vzal si své šaty a stříbrné řetízky, co mu nebožtík koupil.“

Kristu bodlo u srdce.

Záliš nechal vše při starém, jak bývalo za nebožtíka bratra.

V neděli odjel do města, a když se navrátil, byl celý zjinačený.

Staré šaty jeho zmizely. Byl oblečen v šaty z pěkného sukna, na nohou měl vysoké, lesklé boty.

Černé, lesklé vlasy jeho byly hladce přičísny.

Krista ho nemohla ani poznati. To ani nebyl ten muzikant Záliš, jenž jí na housle hrával, s ní zpíval a ji učil...

Rozbalil uzlík a vyložil rozmanité látky na sukňě, pěkné barevné šátky. Kristě se zaleskly oči, když všechnu tu krásu, jež jí náležela, uviděla. Pak ale tvář se jí zasmušila a jaksi zkroušeně zašeptala: „Zaplat pánbůh!“ Na koho si vzpomněla? — —

A když Záliš na úřadě vše měl vyjednáno, sezval sousedy i sousedky k malé „trachtaci“.

Pili všichni, sedláci, selky, děti i domácí čeládka a Záliš s nimi. Všichni mu lichotili, všichni mu blahořečili, zapomenuvše na to, co dříve o něm hovořili.

Zálišovi jen zářily oči, jež neustále po Kristě obracel.

Ta běhala jako čamrdka, obsluhovala všechny, ale její veselost nebyla ta její bývalá.

A když ve statku bylo nejhlučněji, když už výskali a zpívali, vytratila se Krista tiše ven, běžela přes dvůr zadními vrátky a stála na zahradě pod starou jabloní. Stín jakýs obcházel statek — nyní se rozběhl a již objímal Václav Kristu.

„Stará Běta mně povídala, že ses tu. Ó jak mne tam půda pod nohama pálila, ale nemohla jsem dříve. Když jsem tě tady neviděla a slyšela, že ses za nocí ještě odešel, sevřelo se mně srdce, a byla bych se dala do mračení.“

„Budu si hledat službu,“ pravil bývalý dědic statku Zálišova.

A Kristě zvlhly oči.

„To se musí změnit, Václave; ty nesmíš do služby, anebo půjdu také!“

A hoch blažený věrnou láskou objal upřímnou svou holku.

„Jen zůstaň, zůstaň, Kristinko, však —“

Ze dvora zazněl hlasitý křik, z něhož bylo hlas Zálišův Kristu volajícího slyšeti. Rozloučili se milenci, slíbivše si, že zejtra se tu zase sejdou.

Záliš, co sedlákem byl, valně se změnil.

Jen ku Kristince byl stejně laskavým, ano, laskavějším než jindy. Co jí na očích viděl, to jí udělal. Byl by jí celý krám skoupil, kdyby si byla přála. Stala se hospodyní, co ona řekla, platilo, jako by to sám hospodář rozkazoval.

Přitom ji ale hlídal a střežil jako oko v hlavě.

Dlouho musil Václav pod jabloní za statkem čekati, než Krista přišla.

Tu chvíliku potěchy si musila ukrásti, lstí dobýti; domnívala se, že strýc Václava nenávidí jako svého nebožtíka bratra.

Kdykoliv se o tom ubohém hochu zmínila, zakabonil se jinak tak laskavý strýc a dělal, jako by ani neslyšel.

Krista stále doufala, že konečně strýce uchlácholí a s Václavem smíří.

Záliš teď dal obnoviti starou po bratrovi bryčku a vždy v neděli jel s Kristou do kostela. Po mši zastavil se s ní v hospodě, koupil rosolky, rohlíků a piva.

Zval často schovanku svou k muzice — ona však nešla, a tu vždy Záliš v hospodě řádil podnapiiv se. — Zlobil se a korejhnil, týral sedláky za jejich bývalé pošklebky a žerty.

Krista viděla, jak se lidé divně usmívali, když šla nebo jela se strýcem — viděla, že si něco pošeptávají — kývají hlavami; však nerozuměla.

Tak nadešla zima.

Stromy kolem Zálišova statku byly sněhem obaleny. Závěje zahradily cesty, hustá, šedá mlha zakryla hory. — S nebe padal sníh.

Ve velké světnici seděl zvečera Záliš. V nástěji plápolal oheň vrhaje rudou zář na stěnu.

Sedlák rozvažoval, jak před lety také v takové zimě ležel opuštěn pod karem zavátým, jak ho tehdy Kristinka zachránila.

Tak dlouho dnes nešla. Někam odběhla, když Záliš byl v stodole, a dosud se nevrátila.

Záliš vstav chodil s hlavou sklopenou po světnici — teď trhl sebou a prsa se mu zachvěla jako mladíkovi — stála před ním Krista.

Vážná byla její tvář, a na očích poznal Záliš, že mu chce něco říci. I on právě přemýšlel, jak by se vyslovil — a když se objevila, vše rázem zapomněl.

„To tam je povětří!“ prohodil rozpačitě Záliš.

„Chumelí se.“

„Zrovna jako tenkrát po vánocích, když jsi mne — víš, Kristo?“

„Tenkrát o vánocích — Strýčku,“ pravila jemně, „letos budeme o vánocích naposledy!“

Záliš vyvalil černé oči své.

Krista sklopila hlavu a chvíli mlčíc začala často se zajíkajíc:

„Mám Václava ráda — vím, že nikdy nedovolíte — a pak jsem slyšela, že se budete ženit. — Václav si od vánoc našel službu, a já půjdu také — zaplat vám pánbůh —“ a tu se jí chvěl hlas a oči se jí zakalily. Byl strýc vždy tak hodným jejím dobrodincem.

Záliš zkameněl, po chvíli teprve byl s to, aby promluvil.

„Ty mne chceš opustit, Kristinko?! Ublížil ti někdo, ublížil jsem ti já? Vidíš, já to tak dobře myslil — já chtěl — si,“ a tu se mu třásl hlas, „já si té chtěl —“ a umlkl.

„Mohla bych tu u vás zůstat a nic neříkat, po čase ale přec bych musila říci: musím vás opustit, mám Václava ráda, a tu byste mně mohl právem nevděčnic vyčítat, nebo vím, že nemáte Václava rád, proto jdu raději teď — chci —“

„Tak ti je Václav milejší?!" a v Zálišovi vzbudila se prudká jeho rodu krev, pocítil zášť proti svému soku. „Nuž, tak si jdi, jdi!" volal, a tvář jeho brunatněla. „Ať toho nelituješ a nevpomeneš, že mně ukřivdila. Mohlas mít všecko u mne, vše bych ti dal, chtěl jsem si tě —“ A zase se zamlčel a prudce přecházel po světnici.

Krista bojovala uvnitru svém. Nelákaly ji sliby, ale milovala strýce, byla mu vděčna. Prve mu dobré nerozuměla, teď tušila, co chtěl říci. To rozhodlo.

„Odpusťte mně, strýčku, ale jinak nemohu!“

„Nu — jdi spánembohem!“ pravil prudce a obrátil se k oknům.

Vřelo to v něm, hučelo mu v hlavě; ani neslyšel tichý pláč děvčete. A když se pak obrátil, byla světnice prázdná, ticha a tmava.

Venku zafíčel vítr a hnal prudce chomáče sněhu do oken.

Tu viděl Záliš v duchu zasněžený, horský kraj za temného večera, viděl se v sněhu zapadlého a nad sebou zimou se chvějící, prostovlasou Kristu, která ho zachránila...

Vykročil a rychle kráčel ku dveřím, ale tu se zastavil.

Vešla stará Běta celá umračená.

„Kde je Krista?“ ptal se prudce.

„Vzkazuje vás pozdravovat a že vám nastotisíckráte děkuje.“

Záliš zahučev něco mávl rukou. —

Byl zase Štědrý večer.

Čeládka Zálišova se po večeři vzdálila a on seděl za stolem zamýšlený sám.

Od té doby, co Krista odešla, byl mrzutý, popudlivý, pro malichernost se rozhněval.

A když ho to napadlo, pil.

Seděl dlouho, tak dlouho, až tichou nocí zazněl temný hlahol zvonů zvoucí na jitřní.

Toužeb dobu kráčeli zase do kostela Václav s Kristou. Krista byla dosud u sestry staré Běty a měla přijít od vánoc do sousední vsi do služby.

I Václav našel si službu.

Na místě tom, kde po prvé se políbili, kde Václav se tázal: A teď věříš, že nechodím za Kačenou — se zastavili. Jako by si byli řekli. Na místě tom si svatě

slíbili, že si budou věrni. Byli odhodlání, že pilně budou pracovat a skládat, a pak — Byli mladí, mladá jejich srdce byla vroucí a důvěrně hleděli do budoucnosti. —

Po vánocích skutečně oba odešli do služby. Vídali se v neděli; často doskočil Václav v sobotu navečer ku Kristě, a pln naděje vracel se zase domů za pozdního večera.

Na statku u Zálišů bylo smutno.

Záliš se teď častěji zatoulal, zdržoval se dlouho v krčmě, a když rudý jsa ve tváři s očima svítícíma domů se vracel, říkala čeládka:

„Hrůza jde!“

Minula zima, květné nastalo jaro.

Záliš se nezměnil. Ba pil častěji a více. O živnost se mnoho nestaral.

„Kdyby tak nebožtík z hrobu vstal!“ říkali lidé.

„Jak jsme povídali: jak nabyl, tak pozbyl.“

„Škoda té živnosti!“ říkával Václav, když kolem úvozovou cestou jel.

A Kristě se vždy bolestí srdce sevřelo, když o tom slyšela.

Jak ráda by tam šla; ale neuspokojila by více Záliše — snad by mu větší ještě bolest způsobila.

Divné věci teď vesnicí o Zálišovi kolovaly.

Často když byl napilý, sedával v komoře na truhle a hrával na své staré housle.

Slýchali lidé, jak chraplavým hlasem zpíval:

„*Kdo tu cestu ušlapal,
ten mlynářku miloval.*“

Jednou ho viděla stará Běta v komoře nad otevřenou truhlou státi. Díval se na své staré šumařské šaty a plakal.

Celádka měla s ním zlé i dobré časy. Mohla dělati, co chtěla, a zase ji týral a štuchal až běda.

Jednou jsa zase nad obyčej rozčilen vyhnal věrnou hospodyně, starou Bětu.

Ted byl sám.

Po tři dny nepřišel ani domů.

Krista uslyševši to ihned se rozhodla. Vzavši na se plachetku vydala se na cestu.

Den se schyloval k večeru, když došla do statku.

Čeládka byla na poli; ve statku bylo ticho jako po vymření.

S tlukoucím srdcem kráčela Krista ke dveřím.

Na záspí u dveří na kamenné lánce seděl strýc s hlavou skloněnou.

U nohou ležel mu rozcuchaný Cikán.

Oči Zálišovy divným, chorobným zářily ohněm, tvář jeho byla rudá.

Po chvíli máchl rukou divné věci blábole.

Najednou vyskočil kříče nesrozumitelné věci. Míchal vše dohromady.

Kristina se lekla, domnívajíc se, že snad šílí. —

„Strýčku!“ promluvila laskavě zvučným svým hlasem.

Záliš vytřeštil zrak.

„Ha — tys to — Krista je tu!“ vzkríkl a zase mluvil divné věci.

Sklesl na lavici.

Položila mu ruku na čelo — pálico jako oheň.

Pomocí čeládky, jež z pole přišla, dopravila ho na lože.

Mluvil, kříčel hoře na celém těle — měl fantas.

Záliš těžce onemocněl. Utíkal neustále, rval se s nebožtíkem bratrem, vyháněl Václava i Bětu, a honil Kristinu. Neznal nikoho.

Z městečka přijel lékař. Uznał, že nemoc je nebezpečná.

Krista se od lože nehnula.

Přišla i stará Běta a pomáhala jí v těžké obsluze.

Nemoc se horšila. Dlouho nevěděl Záliš o světě.

Bylo krásné odpoledne na začátku června. Před okny světnice Zálišovy šuměla v chladivém větríku jabloň. — Nebe bylo jasné, bylo viděti modravé hory kol i v dálí s jasnými vrcholy. Krista seděla u lože Zálišova tiše se modlíc.

„Kristo!“ zaznělo to jakoby vanutí větru.

Trhla sebou. — Mdlé oči spadlého Záliše byly na ni obráceny.

„Strýčku!“ vzkríkla radostně.

„Tys mne přece neopustila!“ a zase se zamlčel.

Děvče kleklo u jeho postele chopíc se jeho kostnaté ruky.

„Tys mne přece neopustila —“ šeptal.

„Přines mně housle!“ pravil po chvíli.

Vyhověla nemocnému.

Vzal je pracně do ruky, přejel namáhavě struny, pak mu vypadly z rukou.

„Už to nepůjde —“ vzdychl.

„Za nějaký čas, až zesílíte. Chvála bohu, že jste tak vyvázl!“
Nemocný se usmál. Po chvíli zase šeptal, aby zavolala učitele a dva sousedy.
Přišli.

Záliš diktoval poslední vůli. Byla krátká. Vše odporučil Kristě.
Ta plačíc líbala jeho ruku.

„Ó jen tu zůstaňte, strýčku, neopouštějte nás. Proboha vás prosím, od-
pusťte mně, jestli jsem vám ublížila!“

Záliš položil jí svou ruku na hlavu, jako by jí žehnal.
Sousedé odešli.

Záliš víc a více slábl. Kristě ležel dosud kámen na srdci — často se chtěla
zmínit o Václavu, bála se však, že by nemocného rozčilila.

Druhého dne ptal se najednou, kde Václav je.
„Slouží u Kosinků.“

„Zavolej ho.“

„A vy se už nezlobíte?“

Nesměle vstoupil Václav k loži.

„Mějte se dobře!“ šeptal Záliš, a milenci klekli u jeho lože.

Václav už zůstal na statku.

Navečer třetího dne hnul nemocný sebou prudce.

Krista přiskočila jsouc ulekána.

Naklonila se k strýci, jenž na ni upřel oči.

Slyšela, jak zašeptal její jméno.

Pak sebou křečovitě pohnul, hlavu dvakrát prudce pozdvihl a byl v pánu.

Teskně zvučel údolím umíráček.

Nárek Kristin byl veliký.

Václav strojil zase slavný pohřeb, a starý čeledín Jirka povídal:

„Tenkráte je opravdu hospodářem a s Kristou budou dobře hospodařit.“